

Stichting vraagt meer respe

Het gaat slecht met de bomen op Walcheren. Sinds ruim een jaar ijvert de stichting Tuin van Zeeland voor het behoud van bomen en hagen in dit deel van Zeeland en heeft de lijst monumentale bomen van de Bomenstichting verschillende verrassingen in petto.

Zeeland zal bij weinigen beelden oproepen van een lommerrijk land met mooie bomen. De associaties gaan eerder richting zee, strand en weidse polders. Wie zich verdiept in de geschiedenis van Walcheren, ontdekt dat dit weidse polderlandschap pas sinds vijftig jaar bestaat. Topografische kaarten uit de negentiende eeuw laten een landschap zien met talloze kleine percelen omzoomd door hagen en bomen. In vrijwel heel Zeeland is dit kleinschalige landschapsbeeld verdwenen. Op Walcheren is alleen bij Kleverskerke een klein stukje oud-Walchers landschap, een 'snipper', bewaard gebleven dat 'dapper standhoudt'. En op het nabijgelegen Zuid-Beveland geeft het heggengebied nog een indruk van het oude Walcheren.

Steeds minder mensen weten nog dat het voormalige eiland Walcheren eeuwenlang werd geroemd als de tuin van Zeeland. Deze kwalificatie had alles te maken met de vele landgoederen, de lommerrijke wegen en de kleinschalige verkaveling. Weilanden en akkers waren er omzoomd door dichte meidoornhagen. In het midden van de achttiende eeuw was Walcheren waarschijnlijk op haar groenst: landgoederen namen er toen ongeveer eenachtste van het eiland in beslag. Dat betekende ruim 2.500 ha bossen en boomgaarden. Hoewel na de achttiende eeuw geleidelijk aan veel landgoederen verdwenen en bomen werden gekapt, wist Walcheren haar groene reputatie tot in de Tweede Wereldoorlog hoog te houden.

Vernietigende water

In het najaar van 1944 maakte de inundatie een abrupt einde aan "de zee om-

gorde Tuin" (Boutens, 1924). Een jaar lang hadden eb en vloed vrij spel op bijna heel Walcheren. Alleen de bossen en landgoederen op de binnenduinderand en de bomen in de hoger gelegen stads- en dorpskernen ontkwamen aan het vernietigende zoute water. Ook enkele polders bij Vrouwenpolder en Arnemuiden bleven droog.

Een door burgers opgerichte stichting Nieuw Walcheren organiseerde de actie 'Plant een boom op Walcheren' en zamelde geld in voor de aanplant van bomen en struiken op het nagenoeg boomloze eiland. De actie werd een groot succes. Tijdens de eerste Boomplantdag in 1947 gingen tienduizenden bomen en struiken de grond in. In totaal werden in de naoorlogse jaren dankzij Nieuw Walcheren bijna een miljoen bomen en struiken geplant.

De watersnoodramp van 1953 ging goeddeels aan Walcheren voorbij. Wel

liepen nu polders bij Arnemuiden onder en waren er kleinere dijkdoorbraken bij Ritthem en Veere.

Groene tunnels

Dankzij de vele aanplantingen in de jaren 1947-1952 kreeg Walcheren iets van zijn groene luister terug. Echter, door de ruilverkaveling en schaalvergroting van de landbouw bevindt de beplanting zich nu voornamelijk langs het nog steeds fijnmazige wegennet. De intensieve beplantingen maakten het vanaf de jaren zestig en zeventig weer mogelijk om op de fiets door 'groene tunnels' het eiland te doorkruisen. Dat lukt ook nu nog, ondanks het uitbreken van de iepenziekte en de rigoureuze bestrijding van het bacterievuur waarbij de meidoorns jaarlijks drastisch worden kortgehouden. De belangrijkste opgaande boomsoorten zijn voor Walcheren van oudsher: iepen

Abelen markeren het kanaal door Walcheren. Vroeger waren vele dijken in Zeeland beplant

ct voor Zeeuwse bomen

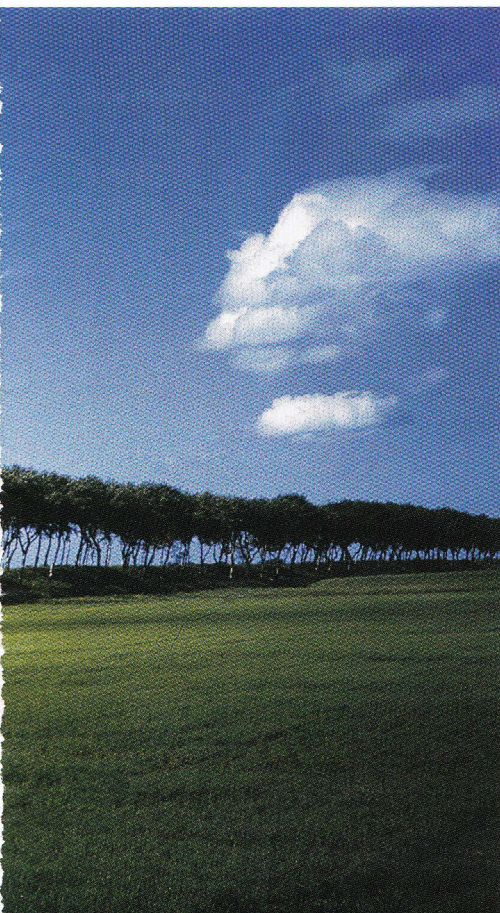

Foto: Peter Fraanje

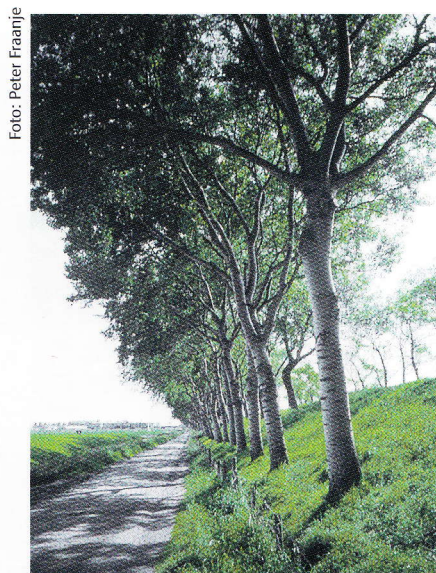

Foto: Peter Fraanje

Door hun grillige vormen in de kroon zijn abelen fraaie landschapsbomen die het op Walcheren goed doen.

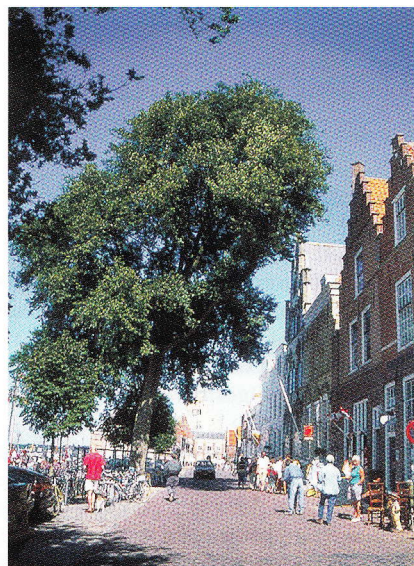

Foto: Bert Maes

Een monumentale iep in Veere.

plaats in Middelburg en Vlissingen, vaak in gezelschap van linden.

Dendrologische verrassingen

Maar er is meer. Blijkens de inventarisatie monumentale bomen van de Bomenstichting heeft Walcheren verschillende verrassingen in petto. Hier zomaar een greep uit de vele dendrologische bezienswaardigheden op Walcheren. In Middelburg staat de oudste vleugelnoot van Nederland met een stamomvang van bijna 8 m. Ook sieren monumentale bruine beuken, oude platanen, forse eiken, linden en paardekastanjes de historische hoofdstad van Zeeland. Een blik vanuit de Lange Jan leert dat veel van deze bijzondere bomen in tuinen van particulieren staan. De dikste apenboom of slangenden van Nederland staat in een particuliere tuin, evenals enkele uit de kluiten gewassen ginkgo's. Een van de oudste lindebomen van Nederland staat in Domburg bij kas-teel Westhove. Bij Vrouwenpolder staan prachtige oude populieren en oude appelbomen en welk kind van het voormalige eiland kent niet de 'klimbomen' bij Oostkapelle, een monumentale laan van oude, uitgegroeide beukenstoven. Een unicum voor ons land is het natuurlijke eikenstrubbenbos en het abelen-iepenbos van de Manteling bij Domburg. Door de straffe westelijke zeewinden zijn de eiken vaak niet meer dan een struikvorm. Door de grillige stam- en takvormen is iedere boom een monument op zich waar je niet op uitgekeken raakt. De

Manteling is tevens een genenbron voor oorspronkelijk inheemse boomsoorten zoals eenstijlige meidoorn, gewone es, gladde iep, zomereik, zachte berk, zwarte els en grauwe wilg. Vanuit genenbehoud en natuurbeheer is de Manteling daarvoor een heel bijzonder bostype.

Prachtige vorm

De iep is bij uitstek een boom van het kustgebied, tegen de zoute zeewinden is hij goed bestand. De prachtige vorm maakt de boomsoort extra geliefd. In Zeeland ging het voorheen vooral om de Belgische iep, *Ulmus x hollandica* 'Belgica', nu nog te bewonderen bij de sluizen van Veere en langs de provinciale weg van Middelburg naar Goes, ter hoogte van Sloedam. Ook de gladde iep, *Ulmus minor*, werd regelmatig toegepast. Vooral de iepen die na de oorlog langs wegen zijn aangeplant, zijn gevoelig gebleken voor de iepenziekte. Dit heeft geleid tot weinig animo om nog iepen aan te planten. Toch is de wijdverbreide smetvrees voor de iep niet geheel terecht. Door een goede monitoring blijkt de ziekte goed beheersbaar. Bovendien staan er overal in het Zeeuwse en Hollandse kustgebied - ook op Walcheren - nog iepen die niet zijn aangetast door de ziekte. Dat zijn vaak prachtige, monumentale bomen van tachtig jaar en ouder, leeftijden die zonder meer de moeite waard zijn. Waarom dan niet accepteren dat de omlooptijd van iepen soms wat korter is? Voor Canadapopulieren, die in grote hoeveelheden worden →

(Hollandse, gladde en fladder- of steel-), gewone essen, witte en grauwe abelen, schiet-, kraak- en bindwilgen, zwarte elzen, Hollandse linden en zwarte populieren. Essen komen als laanbeplanting op Walcheren, al dan niet gemengd met andere soorten, veel voor. Over het algemeen gedijen de bomen goed op de natte, zware klei. Tegenwoordig hebben veel essen een verminderde vitaliteit door de essenbastkanker. Linden zien we op Walcheren vooral bij boerderijen (erf, oprijlaan), landgoederen en in stads- en dorpskernen, vaak rond de kerk. Mooie, oude leilinden staan in Biggekerke. Voor grenslinden en dijk-linden moeten we naar het aangrenzende Zuid-Beveland. Iepen zijn door de iepenziekte bijna geheel verdwenen uit het landschap. Vooral de abelen springen nu in het oog. Iepen staan nu nog alleen in de dorpskernen, bij de sluizen van Veere en op een enkele

aangeplant, is dat toch ook geen probleem?

Een goed alternatief is de fladderiep of steeliep, *Ulmus laevis*. Deze iep lijkt geen last te hebben van de iepenziekte. Het is een inheemse soort die vroeger ook in het kustgebied voorkwam, maar in het wild bijna is uitgestorven. Het aardige van de fladderiep is dat de boomvorm sterk lijkt op de vanouds bekende Hollandica-iepen. De gemeenten Middelburg en Veere hebben het afgelopen jaar enkele tientallen inheemse fladderiepen aangeplant. En jaren eerder is in Westkapelle met succes een proefaanplant met fladderiep opgezet. Daarnaast zijn er diverse iepenklonen die weinig gevoelig zijn voor de iepenziekte.

Voor het zo veel mogelijk behouden van het cultuurhistorisch genen-erfgoed is het noodzakelijk om van de nog bestaande oude iepen in Zeeland zo snel mogelijk stekken te verzamelen. Het is een kwestie van redden en weer toepassen. Het zou prachtig zijn als op Walcheren weer nieuwe Belgica's werden aangeplant. Aanbeveling verdient het om die nieuwe aanplantingen van iepen af te wisselen met lindes, zodat verspreiding van de iepenziekte via wortelcontact wordt uitgesloten.

Meidoorn in ere herstellen

Koningin der Zeeuwse hagen is de meidoorn. Jammer alleen dat die koningin tegenwoordig zo stiefmoederlijk wordt behandeld. Elk jaar weer worden vroeg in het jaar de meidoorns langs de wegen geklepeld. De maatregel wordt genomen ter voorkoming van bacterievuur in de vele perenboomgaarden op Walcheren. En hoewel het taaie struiken zijn, raken ze daardoor wel ernstig beschadigd en kunnen ze niet tot bloei komen. Als gevolg worden ze volledig over het hoofd gezien.

Vroeger was dat anders. Bloeiende meidoornhagen op Walcheren en Zuid-Beveland toerden in mei het groenbruine landschap in een keer om in wit. Die bloei werd met blijdschap in kranten aangekondigd, het witte kleed trok toeristen van heinde en verre. Ook na de bloei sierden de meidoorns het landschap met hun aanvankelijk frisgroene en in de herfst prachtig gele blad in combinatie met de rode 'haagappeltjes'. De typische

Middelburg vanaf de Lange Jan: veel van de monumentale bomen in de stad staan in de tuinen

Zeeuwse hagen bestaan voor het overgrote deel uit eenstijlige meidoorn, aangevuld met sleedoorn, veldesdoorn, diverse rozensoorten, koebramen en hier en daar een spontaan vestigende vlier.

In 1990 is definitief duidelijk geworden dat de meidoorn ten onrechte is beschouwd als belangrijkste veroorzaker van bacterievuur in perenboomgaarden. Onderzoek door de Plantenziektenkundige Dienst toonde aan dat een besmetting met bacterievuur in een perenboomgaard vrijwel altijd veroorzaakt wordt door een oude besmettingshaard in dezelfde boomgaard of in een naburige. Er was slechts één geval bekend van mogelijke besmetting via meidoorn.

Het vreemde is dat - voorzover bekend - de overheid officieel nooit nieuw beleid heeft geformuleerd. Tot vorig jaar verbood het Waterschap Zeeuwse Eilanden (WZE) zelfs om meidoorns aan te planten in zijn beheergebied. Nu mag in nieuwe aanplant een klein percentage plantsoen - overigens van niet-streek-eigen herkomsten - uit meidoorn bestaan, tenzij er binnen een straal van 1.000 m een boomgaard of -kwekerij ligt.

Door deze voorwaarde is tweederde van Walcheren nog altijd 'verboden gebied' voor de meidoorn. De stichting Tuin van Zeeland - opgericht in 2001 - zet zich in om deze wetenschappelijk ongegronde maatregel van tafel te krijgen. De stichting, gesteund door ruim tweehonderd donateurs, heeft als standpunt dat er bij aanplant in het buitengebied moet worden gekozen voor inheemse, streek-eigen boom- en struiksoorten en in zo'n samenstelling dat het karakteristieke Walcherse landschap in stand blijft of wordt hersteld. Daarom ook dienen ingrepen altijd behoedzaam en met respect voor de bestaande bomen en beplantingen te gebeuren.

Vanuit haar doelstellingen ijvert de stichting voor het weer maaien met een maai-balk en snoeien van de meidoornhagen in plaats van klepelen. Dit maaien en snoeien dient bovendien in de nazomer te gebeuren, want alleen dan kan meidoorn weer tot bloei komen. Daarnaast acht de stichting herstellen en opnieuw aanleggen van meidoornhagen als noodzakelijk, maar dan wel met inheems, streek-eigen materiaal. En dat dan niet

Foto's: Bert Maes

van particulieren.

Een topografische kaart uit de negentiende eeuw laat zien hoe kleinschalig het landschap op Walcheren ooit is geweest.

De bolwerken van Middelburg zijn na de Tweede Wereldoorlog opnieuw ingeplant. Deze aanplant is inmiddels fors uitgegroeid.

alleen langs wegen, maar ook langs kavelfgrenzen, ongeveer zoals in het natuurgebiedje bij Kleverskerke. Overigens bieden oude kaarten, schilderijen en foto's vaak een schat aan cultuurhistorische informatie. Deze informatie kan ondersteunend werken bij herinrichting en ingrepen en bij de keuze van aan te planten boom- en struiksoorten.

Zuinig op oudere bomen

De nu ruim een jaar oude stichting Tuin van Zeeland probeert de drie Walcherse gemeenten Middelburg, Vlissingen en Veere, en WZE als groenbeheerder van het buitengebied, ervan te doordringen dat men gezien de leeftijdsopbouw zuinig moet zijn op elke boom van vijftig jaar en ouder. Te vaak moeten bomen wijken voor nieuwe wegen. En te vaak worden kilometerslange meidoornhagen, fraaie, oude wilgen en prachtige abelen, die boerderijen op Walcheren beschutting boden na de inundatie, zonder pardon gerooid. Ook binnen de bebouwde kom lopen soms al monumentale bomen gevaar

door bouwprojecten en grond- en bestatingswerkzaamheden. Zo zijn 22 gezonde iepen in Vlissingen vorig jaar in verband met de reconstructie van de Badhuisstraat - zonder vergunning - geveld. De bomen waren vermoedelijk na 1953 geplant. Het voortbestaan van de laatste monumentale iepen in de binnenstad van Vlissingen en Middelburg is nog altijd ongewis omdat deze bomen niet zijn opgenomen in inrichtingsplannen. Bij werkzaamheden krijgen de bomen geen bescherming van een houten latwerk en kunnen graafmachines en ander materieel wortelvoet, stam en kroon beschadigen en de grond verdichten. Het beperkte respect voor oudere bomen blijkt hier ook uit het snoeien van een oude meidoornboom in Middelburg. Stichting Tuin van Zeeland had zich eerder met succes ingezet voor het behoud van de boom, maar deze is nu zo zwaar gesnoeid dat het voor de stichting nog maar de vraag is of deze meidoorn ooit weer zo'n mooie kroon zal vormen als voorheen. ■

Kort

De stichting Tuin van Zeeland wil voor heel Walcheren de karakteristieke beplantingen van dit stukje Zeeland tot uitgangspunt nemen. Het gaat dan niet alleen om de inheemse boomsoorten, maar ook om cultuurvariëteiten die vanouds in de streek zijn aangeplant. En ook bij ingrepen die oudere beplantingen raken, pleit de stichting om altijd behoedzaam en met respect voor de bomen en beplantingen te handelen.

Bert Maes, Peter Fraanje

Bert Maes is specialist inheemse boomsoorten en heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht.

Peter Fraanje is bomenliefhebber en voorzitter van de stichting Tuin van Zeeland in Middelburg.

